

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

เที่ยวกรรมฐานในกายนคร

ในหลักธรรมท่านว่า “ความยินดีในธรรม ชนะซึ่งความยินดีทั้งปวง รสแห่งธรรม ชนะซึ่งรสทั้งปวง” คำนี้ออกมาจากท่านผู้ที่เคยได้ยินดีมาแล้ว เคยได้ลิ้มรสพระสัทธรรมมาแล้ว คือพระพุทธเจ้าของเรา เพราะฉะนั้นผู้ที่สนใจฟังตามที่ท่านสั่งสอน ไม่ว่าจะป็นธรรมบทใด ย่อมซาบซึ้งถึงใจทุกบททุกบาทไป นอกจากจะฟังสักแต่ว่าเป็นกิริยา โดยจิตไม่ได้จัดจ่อ และเพลินไปกับสิ่งต่างๆ ตามวิสัยของจิตที่เคยเป็นมาดั้งเดิมเท่านั้นโดยหาสารคุณอะไรไม่ได้

ศาสนธรรมก็ไม่มี ความหมายในจิตประเภทนั้น จนกว่าจิตประเภทนั้นจะหันเข้าสู่หลักธรรม เกิดความสนใจขึ้นภายในตัวเอง แล้วประพฤติปฏิบัติธรรม รสแห่งธรรมที่กล่าวนั้นจึงจะซาบซึ้ง และเป็นเครื่องสนับสนุนจิตใจ และเกิดความเชื่อไปโดยลำดับ เพราะมี “ฐานแห่งธรรม” สืบเนื่องเป็นเครื่องรองรับกันโดยลำดับอยู่แล้วภายในใจ

เฉพาะอย่างยิ่งการฟังธรรมในภาคปฏิบัติ ถ้าจิตไม่มีพื้นเพทางด้านจิตตภาวนาอยู่บ้างเลย และไม่เคยสนใจกับบรรดกัณฑ์ธรรม ไม่เคยสนใจประพฤติปฏิบัติธรรม ไม่ปรากฏธรรมแม้บทใดเป็นที่สะดุดใจบ้างเลย เวลาฟังเทศน์ทางด้านปฏิบัติ ที่ท่านแสดงเรื่องวิถีจิต การดำเนินของจิต การแก้ไขจิต ระหว่างจิตกับกิเลส หรือระหว่างจิตกับมรรค คือสติปัญญาหรือความเพียร ดังนี้ ผู้ฟังจะไม่เข้าใจ เมื่อไม่เข้าใจก็เกิดความท้อใจ จิตใจจึงเบนความสนใจไปทางอื่นเสีย บางทีก็ง่วงเหงาหาวนอน อยากหลับอยากนอนอะไรไปเสีย การเทศน์ก็รู้สึกว่าเป็นเวลานาน เพราะเป็นการกดถ่วงกิเลส ไม่ให้ออกมาพลุกพล่านตามความสะดวกสบาย ฉะนั้นในขณะที่ฟังธรรม จำต้องระมัดระวังจิตใจ ความระมัดระวังจิตใจนี้เป็นเหมือนกับถูกกักถูกขังไว้ในขอบเขต อันเป็นที่ทรมาณโดยเฉพาะใจ เลยเกิดความรำคาญขึ้นมา และเกิดความอึดหนาระอใจไม่อยากจะฟัง นอกจากหาเรื่องกวนใจมายุ่งตัวเองเปล่าๆ โดยไม่เกิดประโยชน์อะไรในการฟังธรรม

ต่อเมื่อได้ฟังไปเรื่อย ๆ ด้วยความสนใจ แม้ขณะฟังก็ยังมีภาคปฏิบัติไปด้วย จิตมีความจัดจ่อต่อเนื่องกันไปกับกระแสแห่งธรรมที่ท่านแสดงไป จิตเกิดมีความสงบขึ้นมา เพราะความรู้ที่สัมผัสกับธรรมนั้น สืบเนื่องกันไปโดยลำดับ ไม่ขาดวรรคขาดตอน ใจไม่มีโอกาสเล็ดลอดออกไปสู่อารมณ์ต่างๆ ที่เป็นข้าศึกในขณะที่ฟัง เลยทำจิตสงบตัวลงได้

การที่จิตสงบตัวลงได้บ้าง นั้นแหละเป็นการเริ่มสร้างฐาน หรือขัดเกลาภาชนะคือใจ ให้สะอาดขึ้นโดยลำดับ สมควรแก่การรับ “ธรรม” จิตใจจะเริ่มสงบเยือกเย็นขึ้นมา และเห็นคุณค่าแห่งการฟังธรรม ดังที่ท่านแสดงไว้ว่า

“การฟังธรรม มีอานิสงส์ ๕ ประการ ซึ่งข้อที่ ๕ เป็นข้อสำคัญ คือ จิตผู้ฟังยอมสงบ ผ่องใส นี่สำคัญมาก แต่ก็ต้องเป็นแนวทางสืบทอดกันไปแต่เบื้องต้นที่ว่า “ผู้ฟังธรรมยอมจะไต่ยินได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยไต่ยินได้ฟัง” ซึ่งเป็นบาทฐานไปตั้งแต่นี้ คือไม่เคยได้ฟังทางภาคปฏิบัติ หรือทางใดก็ตาม เมื่อได้ฟังขณะที่ท่านเทศน์นั้น ก็เกิดความเข้าใจขึ้นมา ในสิ่งที่เราไม่เคยไต่ยินได้ฟังมาเลยเราก็ได้ฟัง ไม่เคยเข้าใจอย่างนั้นเราก็ได้เข้าใจขึ้นมา สิ่งที่ได้เคยไต่ยินได้ฟังมาแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้งก็เข้าใจแจ่มแจ้งเข้าไปโดยลำดับ และทำความเข้าใจความเห็นให้ถูกต้องไปตามแนวทางได้ สุดท้ายก็ไปถึงขั้นที่ว่า “จิตผู้ฟังยอมผ่องใส และสงบเย็น” เมื่อปรากฏผลขึ้นมาเช่นนี้แล้ว ความยินดีในธรรมก็เริ่มปรากฏขึ้นมาเอง ธรรมของธรรมก็เริ่มปรากฏขึ้นมาในขณะที่ฟัง และขณะจิตสงบตัวฟัง แม้จะยังไม่ชนะรสอื่นใดก็ตาม แต่ก็เป็นที่เต็มตัว ทำให้สะดุดจิตสะดุดใจ เป็นความจำไว้ได้นานๆ ไม่ลบลื่นไปอย่างง่ายตายภายในใจของผู้ฟัง

ฉะนั้น นักปฏิบัติธรรมทั้งหลายจึงถือการฟังธรรมเป็นสำคัญ จะเรียกว่า “ติดครูดิฉันอาจารย์” ก็ได้ไม่คัดค้าน พระปฏิบัติทั้งหลายชอบไต่ยินได้ฟังเสมอ จากครูจากอาจารย์ อาจารย์องค์ใดเป็นที่เคารพนับถือเลื่อมใสในด้านปฏิบัติ ทั้งในด้านจิตใจ อาจารย์องค์นั้นไปอยู่ในสถานที่ใด ลูกศิษย์ลูกหาจะทยอยไปหาเรื่อยๆ จนแทบไม่มีที่พักอาศัยเพียงพอกันยกตัวอย่างเช่น ท่านอาจารย์มั่น เป็นต้น

ท่านไปอยู่ในสถานที่ใด ลูกศิษย์ลูกหาอยู่ใกล้อยู่ไกล ทยอยไปหาท่านเสมอมิได้ขาด แม้จะอยู่กับท่านโดยเฉพาะในที่แห่งเดียวกันไม่ได้ เพราะสถานที่ไม่เพียงพอกับการอยู่ก็ตาม ก็จะต้องไปหาพักอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ๒-๓-๔ กิโลเมตร หรือ ๗-๘ กิโลเมตร ท่านก็ยอมไปอยู่ ทั้งนี้เพื่อมาฟังโอวาทท่านได้สะดวก ในวันทำอุโบสถ และวันประชุมธรรม

ในวันอุโบสถ ฟังปาฏิโมกข์ และฟังโอวาทท่านหลังปาฏิโมกข์แล้ว เวลาสงฆ์ยอรรดธรรมก็มาเล่าถวายให้ท่านแก้ปัญหาให้ พระ เณร จึงมีมากจนเต็มไปหมดในตำบลนั้นๆ ในขณะที่ท่านพักอยู่ มีแต่พระกรรมฐาน ถึงวันอุโบสถฉันจังหันแล้วต่างองค์ต่างมา พอบ่ายโมงท่านก็เริ่มลงอุโบสถ พออุโบสถแล้วท่านจะให้โอวาท ส่วนมากท่านให้โอวาทหลังจากอุโบสถแล้ว นี่เป็นภาคปฏิบัติอันสำคัญกับผู้ที่อยู่กับท่าน ในพรรษาก็ปฏิบัติเช่นนี้ เจ็ดวันประชุมต่อครั้ง นอกพรรษาก็ไม่มีใครแน่นอนอนันต์ แต่ในพวกเราที่อยู่กับท่าน ส่วนมากท่านทำ

อย่างนั้น พระกรรมฐานจึงติดครูดิตอาจารย์ ด้วยเหตุนี้เองขณะที่ฟังท่านให้โอวาทเป็นสำคัญมาก ได้สติ ได้ปัญญา ทางด้านจิตใจขึ้นมาเป็นระยะๆ ไม่เคยพลาด!

ในการฟังครั้งหนึ่งๆ องค์ท่านเองก็เป็นเหมือน “แม่เหล็ก” เป็นเครื่องดึงดูดจิตใจของพระเณรให้เกิดความสนใจ ทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นอรรถเป็นธรรมแล้ว จะมีท่านเป็นแรงดึงดูดอันสำคัญ เป็นเครื่องดูดดื่มให้มีความเพลิดเพลิน รื่นเริง ในธรรม ได้พบได้เห็นท่านชั่วระยะหนึ่ง ระยะหนึ่ง ก็เป็นเครื่องดึงดูดจิตใจให้เกิดความปีติยินดี แล้วยังได้ยินได้ฟังท่านพูดเรื่อย ๆ จะเป็นการเทศน์ทั่ว ๆ ไปในเวลาอบรมก็ตาม พุทธธรรมดาก็ตาม พุทธที่เล่นที่จริงก็ตาม เพราะท่านเป็น “ธรรม” หมดทั้งองค์แล้ว การแสดงออกในแง่ต่างๆ ย่อมมีธรรม มีเหตุมีผลที่จะยึดเป็นคติแทรกออกมาเรื่อยๆ ให้ผู้ฟังที่มีความสนใจได้ยึดเป็นคติตลอดไปทุกๆ ครั้งที่ได้ยินได้ฟังจากท่าน เพราะฉะนั้นการอยู่กับครูกับอาจารย์ของพระกรรมฐาน จึงเป็นความสนุกรื่นเริงในธรรมมาก ท่านไปด้วยอัธยาศัยของท่านเอง

เวลาห่างครูห่างอาจารย์ออกไป จิตใจที่ยังไม่สามารถรักษาตนได้ ก็ย่อมมีความว้าเหว หรือเกิดข้อขัดข้องอะไรขึ้นมาก็ไม่สามารถแก้ไขได้ จะต้องคิดถึงครู คิดถึงอาจารย์ ถ้าหากไม่สามารถจะคิดค้นแก้ไขได้โดยลำพังตนเอง ก็ต้องรีบมาหาท่านให้ชี้แจงแนะนำ ซึ่งตัดลัดเวลาที่ยึดเยื่อเพราะการแก้ไขด้วยตนเองนั้น ออกไปได้มากมาย เพราะท่านรู้แล้วเห็นแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง เวลาเราเกิดข้อข้องใจอะไรมาหาท่าน เพียงแต่เล่าถวายท่านจบประโยคลงเท่านั้น ท่านจะแก้ไขในทันทีแล้วเข้าใจในขณะนั้น

นี่แหละการอยู่กับครูกับอาจารย์ที่ท่านรู้จริงเห็นจริงแล้วไม่เนิ่นช้า ไม่เสียเวลาในปัญหาแต่ละข้อ ละข้อ ทั้งเป็นประโยชน์แก่ผู้มาศึกษามากมายไม่ผิดหวัง ความที่ท่านผู้รู้จริงเห็นจริง แสดงให้ฟังผิดกันมากอย่างนี้

เมื่อตะกี้นี้ได้ยกเรื่องความยินดีในธรรมขึ้นแสดงในเบื้องต้น ก็เหมือนกับที่กล่าวมานี้แหละ ความยินดีในธรรมยินดีไปเรื่อยๆ ด้วยอำนาจแห่งการได้ยินได้ฟังเสมอ และการประพฤติปฏิบัติตนอยู่โดยสม่ำเสมอเช่นเดียวกัน ผล คือ รสชาติที่ปรากฏจากการปฏิบัติ จะเพิ่มปริมาณขึ้นเรื่อยๆ มีความแน่นหนาแน่นคงขึ้นภายในจิตใจเรื่อยๆ

เฉพาะอย่างยิ่ง คือ สมาธิ มีความสงบ ร่มเย็น เป็นสุข สะดวกสบาย ไม่คิดส่ายแสไปกับเรื่องอะไรภายนอก ประหนึ่งโลกธาตุนี้ไม่มี เพราะไม่มีความรู้สึกไปเกี่ยวข้อง มีแต่อรรถแต่ธรรมที่จะฟังพิจารณาพิจารณา และปฏิบัติให้มีความเข้มแข็ง เหนียวแน่นขึ้นไปโดยลำดับเท่านั้น

ถ้าเป็นชั้นปัญญา จะพิจารณาไปกว้างแคบเพียงไร ในบรรดาสภาวะธรรมที่มีอยู่ในโลกนี้ ก็เพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อถอดถอนตนโดยถ่ายเดียวเท่านั้น จึงเป็นความเพลิดเพลนไปทั้งวันทั้งคืน จิตใจของเราเมื่อมุ่งต่ออรรถต่อธรรมอย่างแรงกล้าเพียงไร ย่อมมีความเข้มแข็งอาจหาญเพียงนั้น ไม่มีเยื่อใยในชีวิตจิตใจ ตลอดถึงความเป็นอยู่ปุวยอะไรทั้งสิ้น ไม่มีความกังวลรุ่มวายกับอะไรภายนอก มีแต่เข็มทิศทางเดินแห่งธรรมเท่านั้นเป็นเครื่องพยุงให้จิตใจเป็นไปโดยลำดับ นิ่งอยู่ก็เพลน นอนอยู่ก็เพลน เพลนด้วยความพากเพียรในการประพฤติปฏิบัติธรรม ถ้าเป็นสมาธิก็เพลนในความสงบเย็นใจ ถ้าเป็นภาคปัญญาก็เพลนในการคิดค้นอรรถธรรมในแง่ต่างๆ เพื่อการถอดถอนกิเลสเป็นลำดับในขณะที่พิจารณา

ความผาสุกเย็นใจจึงมิได้ทุกระยะของการประกอบความเพียร อยู่ในที่สงบเงียบเท่าไร ความรู้นี้ยิ่งเด่นดวง แม้ความรู้ทางด้านสมาธิก็เด่นในความรู้สึกตัวเอง และเด่นด้วยความสงบ ทางด้านปัญญาก็เด่นทางความเฉลียวฉลาด ความแยกคายของจิต คิดค้นไม่มีเวลาหยุด นอกจากพักสงบในสมาธิเท่านั้น เหมือนกับน้ำช้ำน้ำซึ่มไหลรินอยู่ทั้งหน้าแล้งหน้าฝน

ตามสภาวะธรรมแง่ต่างๆ ที่จะมาสัมผัสสัมพันธ์ หรือสิ่งเหล่านั้นไม่มาสัมผัสสัมพันธ์ จิตใจที่มีนิสัยไปทางด้านปัญญาอยู่แล้ว ย่อมพิจารณาสอดแทรกไปทุกแห่งทุกมุม และเกิดความเข้าอกเข้าใจไปโดยลำดับ ดังที่ท่านว่า “กายคตาสติ” อย่างนี้ พุดอย่างหนึ่งก็รู้สึกเฟิน ๆ เพราะจิตมันเฟิน จิตไม่มีหลัก จิตไม่มีสติ ไม่มีปัญญา ไม่มีหลักเกณฑ์ คือธรรมเป็นหลักเกณฑ์ของจิต พุดอะไรก็ไม่ค่อยถึงใจ เพราะใจอยู่ลึกใต้ท้องกิเลสโน่น แต่พอจิตมีหลักมีเกณฑ์ มีเหตุมีผลขึ้นภายในตัวแล้ว เอ้า เฉพาะอย่างยิ่งเราอยู่ในที่สงบ ๆ กำหนดพิจารณาดูร่างกายขณะที่นั่งภาวนานะ มันทะลุปรุโปร่งโล่งไปหมดทั้งร่างกาย เป็นอย่างนั้นจริงๆ ในความรู้สึกของผู้ปฏิบัติธรรมขั้นนี้ มันซาบซึ่งตี๋มดำมาก จะพิจารณาดูผิวหนังข้างนอกพิจารณาให้เห็นเป็น “อสุภะ อสุภัง” ก็ดี มันก็เห็นอย่างชัด ๆ เพราะธรรมชาติอันนี้เป็นอยู่แล้ว เป็นแต่จิตของเราไม่เดินตามความจริงนั้นเท่านั้น เป็นเหตุให้ขัดแย้งกันอยู่เสมอ

เมื่อจิตใจมีความสงบ และพิจารณาด้วยปัญญาได้แล้ว เอ้า เราเดินกัมมัฏฐาน คือ พาจิตเดินกัมมัฏฐาน ท่องเที่ยวในสกลกาย คือ ชั้นนี้หานี้ เดินขึ้นเบื้องบนถึงศีระะ เดินลงเบื้องล่าง เบื้องต่ำถึงพื้นเท้า เดินออกมาข้างนอก ถึงผิวหนัง เดินเข้าไปข้างในหนัง ในเนื้อ ในเอ็น ในกระดูก ทุกชั้นทุกอัน มีความสืบทอดเกี่ยวเนื่องกันอย่างไรบ้างตามธรรมชาติของมัน

จิตค่อยไต่ตรองไปตามนั้นโดยลำดับๆ จิตก็เพลिनไปด้วยการพิจารณานั้น สุดท้าย
 ทั้งๆ ที่เราพิจารณาร่างกายอยู่นั้นแล แต่ในความรู้สึกนั้นปรากฏเหมือนไม่มีกายเลย จิตมัน
 เบาหวิไปหมด กายเนื้อนี้หายไป แต่ภาพที่พิจารณานั้น ก็พิจารณาไปโดยลำดับ
 เช่นเดียวกัน ทั้งๆ ที่อาศัยภาพแห่งร่างกายที่มีอยู่นั้นแลเป็นเครื่องพิจารณา แต่ส่วนที่
 ปรากฏร่างอันนี้ เหมือนเริ่มแรกนั้นไม่ปรากฏ หายไปหมดนั้นอย่างหนึ่ง พิจารณา
 จนกระทั่งมีความละเอียดลออ ในความรู้สึกของจิต จนกระทั่งร่างกายนี้ เราจะพิจารณาให้
 เป็นความแตก ความสลายลงไปก็เป็นไปโดยลำดับ มีความรู้สึกอยู่กับ “ภาพ” ที่ปรากฏ
 ภายในจิตใจโดยทางปัญญา ที่พิจารณาอยู่เท่านั้น และเห็นอย่างชัดเจนเพราะไม่มีอะไรเข้า
 มาเกี่ยวข้องวุ่นวาย

จิตก็ไม่หิวโหยอยากวิ่งเต้นออกไปสู่ภายนอกเพลिनกับงาน คือ การพิจารณานั้น
 เท่านั้น ความเข้าใจก็ชัดขึ้นมา ชัดขึ้นมา ความเข้าใจชัดมากเพียงไร ยิ่งทำให้เกิดความ
 สนใจยิ่งขึ้นเป็นลำดับ สุดท้ายก็มีแต่ภาพ หรือธรรมารมณ์อันนั้น กับใจ หรือปัญญานี้
 เท่านั้น ส่วนร่างกายอันแท้จริงนี้ก็เลยหายไป ไม่ทราบหายไปไหน มันไม่รู้สึกว่ามีเวลา
 นั้น ทั้งๆ ที่พิจารณาร่างกายอยู่นั้นแล จนกระทั่งสภาพนี้สลายลงไป เห็นอย่างประจักษ์
 ภายในจิต สลายลงไปจนกระทั่งกลายเป็นสภาพเดิมของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ สลายลงไปสู่
 ธาตุเดิมของเขา จิตหุดตัวเข้ามาเหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ

ที่ว่า “เวทนา” ก็หายหมดในระยะนั้น สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้อง
 เลย เพียงแต่ “รู้” อย่างเดียวเท่านั้น มันพอกับความเป็นอยู่ของจิตใจในขณะนั้นแล้ว เข้าสู่
 ความสงบแน่วไปเลย เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ อย่างเดียว ร่างกายที่เรานั่งอยู่นี้หายหมด
 อย่างนี้ก็มีในการพิจารณา แต่กรุณาอย่าคาด เป็นแต่เพียง “ฟัง” ให้เป็นความเพลิตเพลิน
 รื่นเริง ในขณะที่ฟัง อันจะเกิดผลประโยชน์ในการฟัง ด้วยความเห็นจริงของตัวเอง

เวลาเราพิจารณาตามจริตนิสัยของเราแล้ว จะเป็นอย่างไรนั้นเป็นเรื่องของตัวเอง ที่
 จะปรากฏขึ้นมาตามจริตนิสัยของตัวเอง เรื่องของคนอื่นถ้าจะให้เราเป็นอย่างนั้น คือ ให้ตัว
 ของเราเป็นอย่างนั้น รู้อย่างนั้น เห็นอย่างท่านนั้นไม่ได้ แล้วแต่จริตนิสัยของแต่ละคน ละ
 คน ให้เป็นไปตามหลักธรรมชาติของตนเอง ที่ได้พิจารณารู้เห็นอย่างไร นี่เป็นประการหนึ่ง
 ที่อธิบายมานี้

ประการที่สอง เวลาพิจารณา กาย เกี่ยวกับเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั้น เราจะ
 ว่า อนิจจัง หรือ ทุกขัง อนัตตา ก็ตาม เมื่อปัญญาได้สัมผัสสัมพันธ์กับรูปขันธ์นี้โดยชัดเจน
 แล้ว มันหากู้ได้ในตัวของมันเอง เพราะ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นสิ่งที่พึ่งปล่อย

วาง เป็นสิ่งที่พึงเบื่อหน่ายคลายความยินดีไปโดยลำดับ ๆ แล้วปล่อยวาง เมื่อจิตพิจารณา
 เข้าใจเต็มที่แล้ว ก็ปล่อยวางเองโดยไม่ต้องบังคับ เพราะเป็นความจริงอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น
 ในกาย ในอินทรีย์ แต่ละส่วน แต่ละชั้น ที่พิจารณานี้ เวลาพิจารณาลงไปอย่างชัดเจนเช่นนั้น
 แล้ว จิตก็แยกตัวออกได้โดยอัตโนมัติ เพราะความจริง ถึงความจริง คือ จิตเป็นจิต อากา
 รเหล่านั้นแต่ละอาการก็เป็นอาการของตัวโดยลำพังไม่ได้มาเกี่ยวข้องกับจิตเลย แม้จิตก็ย้อน
 มาเห็นโทษของจิตเอง ที่ไปยึดถือไว้แล้วว่า “นี่มันหลงจริง ๆ ความจริงมันเป็นอย่างนี้
 อย่างนี้” นั่น! นี่เป็นวาระหนึ่ง เมื่อยังไม่ขาดจากกัน คือ จิตยังไม่มีกำลังพอตัว มันรู้เป็น
 ระยะเวลาอย่างนี้ไปก่อน

การพิจารณาคราวหน้าก็รู้อย่างนี้ ชิมซาบ ชิมซาบเข้าไปเรื่อย ๆ จนความรู้ชั้นนี้พอ
 ตัวก็ปล่อยวาง เหมือนจอกแหนที่มันหุ้มเข้ามา หุ้มเข้ามาปิดน้ำนั่นเอง เราเบิกเราแหวก
 จอกแหน ก็หุ้มเข้ามาอีก แหวกมันออกไปอีก ปัญญาเวลาพิจารณาบุกเบิกสิ่งเหล่านี้ หรือ
 คลี่คลายสิ่งเหล่านี้มันก็เป็นอย่างนั้น พอถอยปัญญาออกมา ก็เลส่วนละเอียดมันก็หุบเข้า
 มา แต่พิจารณาหลายครั้งหลายหนเข้า เรื่องจอกเรื่องแหน คือ ก็เลสนิตต่าง ๆ ก็เบาบาง
 ไป บางไป การพิจารณาในอาการเหล่านี้ ค่อยสะดวกขึ้น สะดวกขึ้น คล่องแคล่วขึ้นไป
 เรื่อย ๆ และมีความละเอียดไปเป็นลำดับ ๆ จนกระทั่งถึงความพอตัวแล้วก็ถอนตนออกโดย
 อัตโนมัติ ดังที่อธิบายผ่านมาแล้วนั่นแล

จิต เมื่อมีกำลังสติปัญญาพอตัวแล้ว มันถอนได้อย่างเด็ดขาด รู้ประจักษ์ใจ โดยไม่
 ต้องไปถามใครอีกแล้ว ใจมีความเพียงพอในตัวเอง เห็นประจักษ์เป็น “สนิทภูริโก” อย่าง
 เต็มภูมิ ตามธรรมประกาศไว้ ไม่มีปัญหาใด ๆ มาขัดแย้ง

ประการที่สาม เวลาพิจารณาร่างกาย บางทีจิตมีความสัมผัสกับเวทนาจึงแยกไป
 พิจารณาเรื่อง “เวทนา” อีก แล้วแต่จิตของจิต เวลาจะแยกไปพิจารณาเวทนา ใจมันก็ส่ง
 เข้ามาหากายอีกเช่นเดียวกัน เพราะกายกับเวทนาเกี่ยวโยงกัน ที่จำต้องพิจารณา
 ประสานกันไปในขณะเดียวกัน ตามแต่ถนัดในโอกาสใด เวทนาใด และอาการของกายใด
 พิจารณาเวทนา คำว่า “ทุกข์” ก็สักรู้ว่าทุกข์มันดู มันกำหนด มันชักซ้อม มันปล่อยวางอยู่
 ตรงนั้นแล้วก็ย้อนเข้ามาหากาย กายก็เป็นกาย เวทนาจึงเป็นเวทนา แล้วย้อนเข้ามาหาจิต
 จิตก็เป็นจิต พิจารณาทดสอบหาความจริง ทั้งกาย ทั้งเวทนา ทั้งจิต ซึ่งเป็นตัวการทั้งสาม
 นั้นแล จนเป็นที่เข้าใจเป็นขั้นเป็นอัน ว่าต่างอันก็เป็นความจริงด้วยกัน

เมื่อ “จิต” ถอยออกมาจาก “กาย” และ “เวทนา” เสีย กาย กับ เวทนา ก็ไม่
 ปรากฏ ปรากฏแต่ความรู้ล้วน ๆ เมื่อกระแสจิต “แยบ” ออกไปรู้ เวทนาจึงปรากฏเป็น

เวทนาขึ้นมา อาการนั้น ๆ ก็เป็นเครื่องส่อให้เห็นว่าอาการใดที่จะปรากฏ ก็เพราะความรู้อันนี้ไปให้ความหมายสิ่งนั้นว่าเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้

ถ้าจะคิดไปในทางผูกมัดว่า “ตนเอง” คือ ไปในทาง “สมุทัย” ก็ต้องอาศัยความหมายนี้พาไป พายืดพาถือ พาไปสำคัญมั่นหมายต่างๆ ถ้าเป็นไปในทางปัญญา ก็อาศัย “ปัญญา” ซึ่งเป็นกระแสของจิตนี้เอง ใช้พิจารณาไตร่ตรองจนเห็นชัดด้วยปัญญาแล้ว ถอนตัวเข้ามาอย่างมีเหตุมีผลเต็มตัว ไม่ใช่ถอยเข้ามาหาแบบซี้เกียจอ่อนแอ หรือแบบยอมแพ้ ชนิดหมอบราบคาบหญ้าหาทางต่อสู้อย่างไม่ได้

การพิจารณาเวทนา สัญญาแยบออกมา สติก็รู้ ถ้าพิจารณาเวทนาอย่างละเอียดลอบเข้าไปแล้ว เพียงสัญญามั่นแยบออกไปก็รู้ สังขารปรุงก็เหมือนกับหิ้งห้อยนั่นเอง แยบๆ ถ้าสัญญาไม่ไปหมาย หรือรับช่วงต่อ สังขารก็เพียงปรุงแยบๆ แล้วดับไป ดับไป ไม่ว่าจะปรุงเรื่องใด เรื่องดี เรื่องชั่ว เรื่องหยาบ เรื่องละเอียด เรื่องกลางๆ หรือเรื่องอะไรๆ ก็ตาม มันเป็นเพียงความกระเพื่อมของจิตเอง และในขณะที่มีอะไรมาสัมผัสเท่านั้น ถ้าหากไม่มีอะไรมาสัมผัส โดยลำพังตนเอง ท่านเรียกว่า “สังขาร” ถ้ามีอะไรมาสัมผัสท่านเรียกว่า “วิญญาณ”

นี่เราหมายถึง “สังขาร” ที่ปรุงอยู่โดยลำพังตนเอง ไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้องก็ปรุงขึ้นแยบๆ และดับไปพร้อม ปรุงขึ้นแยบดับไปพร้อม เราจะเห็นได้อย่างชัดเจน ขณะที่จิต รวมตัวอย่างสนิทในชั้นสมาธิ และชั้นปัญญาอันละเอียด

ความสนิทแห่งการรวมตัวของจิตนี้จะไม่มีการเกี่ยวข้องเลย เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ ขณะที่ความรู้ล้วนๆ ทรงตัวอยู่อย่างนั้นเราเห็นประจักษ์ ไม่มีสองกับอะไร? ขณะที่จิตจะถอนตัวออกมาสู่สภาวะธรรมทั้งหลาย จะกลายมาเป็นจิตธรรมดา คือ คิดปรุงได้นี้จะมีความกระเพื่อมตัวเอง แยบทีหนึ่งแล้วดับทันที วางอยู่เช่นเดิมอีก ประเดี๋ยวแยบขึ้นอีก คือจิตปรุง เพียงแยบปรุง ยังไม่ทันได้เรื่องได้ราวอะไรเวลานั้น เพียงกระเพื่อมเท่านั้น มันก็รู้และดับไปพร้อม พอกระเพื่อมพับ มันรู้ทันเสียเพราะอำนาจของ “สติ ที่ควบคุมอยู่ในขณะนั้น หรือพลังของสมาธิยังไม่คลายตัวก็ได้” ทีนี้พอปรุงสักสองสามครั้งแล้ว จะถี่ขึ้นเรื่อยๆ ประเดี๋ยวก็รู้สึกตัวขึ้นเหมือนเด็กตื่นนอน

ที่แรกเด็กก็กระตุกกระตัก หลายครั้งหลายหนประเดี๋ยวก็ลืมตาขึ้นมา จิตก็เหมือนกันมีความสงบ นี่พูดถึงชั้นสมาธิ ปัญญาก็อยู่ด้วยกัน การพิจารณาต่างๆ ดังที่กล่าวมานี้ท่านเรียกว่า “ปัญญา” เมื่อพิจารณาพอตัวแล้ว จิตจะก้าวเข้าสู่ความสงบและปราศจากความปรุง ความแต่ง ความก่อกวนอะไรทั้งหมด ปรากฏอยู่แต่ความรู้ เพียงเท่านั้นก็มีรสมี

ชาติเต็มภูมิแห่งสมาธิ ที่ควรจะชนะรสทั้งหลายได้อยู่แล้ว ความยินดีในความสงบนี้ก็ไม่เคย อิ่มตัวเลย มีความดูดดื่มในความสงบเย็นใจอยู่เสมอ ไปที่ไหน อยู่ที่ใด จิตก็เป็นรากเป็นฐานกับตัวเองอยู่แล้ว ใจสบาย สงบ เย็น จึงต้องใช้ปัญญา พิจารณาเรื่องราวเรื่องชั้น

สำคัญที่ความปรุ้งของจิต ปรุ้งขึ้นมาแล้วสัญญาจะหมายทันที เหมือนว่าสังขารนี้ ปรุ้งขึ้นมาเย็นให้สัญญา สัญญาเป็นผู้รับช่วงแล้วตีความหมายออกไปในแง่ต่างๆ จนไม่มี ลึ้นสุดนั่นแหละที่เราหลง เราหลงความสำคัญมั่นหมายของตัวเอง หลง “เงา” ของตัวเอง ที่ ออกวาดภาพไปเป็นเรื่องต่าง ๆ เพลินอยู่ทั้งวันทั้งคืน เพลินเพราะอะไร? โศกเพราะอะไร?

เพลินก็ดี โศกก็ดี เพราะ “เงา” ของจิตที่แสดงตัวออกเป็นเรื่องเป็นราว เรื่องนั้น เรื่องนี้ เรื่องอดีต เรื่องอนาคต ที่เคยผ่านมาแล้วก็ดี ที่ยังไม่มาถึงก็ดี ยังไม่มีก็ดี มีแต่เรื่องของจิต ออกวาดภาพหลอกตัวเองทั้งสิ้น เราอยู่ด้วยความคิดความปรุ้ง ความวาดภาพต่างๆ ของตัวเอง เพลินและโศกด้วยความคิดปรุ้ง ด้วยความวาดภาพของตัวเองทั้งนั้น ใน วันเวลาหนึ่งๆ ไม่มีเวลาว่างจากการวาดมโนภาพหลอกกวนตัวเองเลย ปราศญ์ท่านรู้ทันกล มารยาของชั้นท่านจึงไม่หลง

เวลา “สติปัญญา” หยั่งลงไปจริง ๆ แล้ว ย่อมทราบได้ในขณะนั้น ปกติจิตเป็นอย่าง นั้นจริงๆ ดังคนไม่เคยภาวนา พอเริ่มภาวนาก็ส่งจิตออกไปนอกกลุ่มอกทาง ไม่มีหลักยึด เช่น คำบริกรรม มี “พุทโธ” เป็นต้น นั่งอยู่ที่นี่ บางทีตาเหม่อมองอะไรก็ไม่รู้ แต่จิตนั้นคิด และวาดภาพร้อยแปดพรรณนาไม่จบสิ้นลงได้ ใจก็หลงเพลินไปตามนั้น หรือเหม่อไปตาม อารมณ์ของตัวที่ปรุ้งแต่งขึ้นมา หลงอารมณ์ของตัวเองนั้นแล มากกว่าจะตั้งใจภาวนา ฉะนั้นจิตจึงหาความสงบได้ยาก เพราะไม่มีสติควบคุมงานภาวนาพอให้จิตสงบได้บ้าง

เมื่อได้ใช้สติปัญญาในด้านสมาธิ ในด้านปัญญานี้แล้ว ถึงจะทราบชัดว่า อากา รเหล่านั้นเป็นอาการที่ออกไปจากจิตแล้วหลอกจิต ผู้ไม่มีสติปัญญาทันกับเหตุการณ์ หรือ ทันกับสภาพเหล่านั้นใจให้มีความลุ่มหลงไปตาม จนหาความสงบเย็นใจไม่ได้ ทั้งที่ความ มุ่งหมายเดิมตั้งใจภาวนาเพื่อใจสงบ อารมณ์เครื่องหลอกนั้นๆ จึงทำให้เกิดความดีใจ เสียใจ เกิดความรัก ความชัง เกิดความโกรธ ความหงุดหงิดอยู่ไม่ถอย ไม่ว่าผู้ภาวนา หรือ ผู้ไม่สนใจภาวนาเลย ทั้งนี้เพราะผู้ภาวนาก็ไม่ตั้งสติรักษาใจตัวเอง ผลจึงเป็นบ้าไปตาม อารมณ์พอๆ กัน นี่ชั่วตาบัวเคยเป็นมาแล้ว ไม่แกล้งคยอวดบ้าของตัวเองกับท่านผู้ใด

บางทีเรื่องราวผ่านมาแล้วตั้งก็ปีก็ตาม แต่เผอิญใจดวงที่เหม่อลอยเที่ยวเสาะไปเจอ เข้า ก็คิดปรุ้งเรื่องนั้นขึ้นมาอีก ถ้าเป็นเรื่องที่เคยเสียใจ ก็มาเกิดความเสียใจในเรื่องนั้นเอง

กรุณารื้อฟื้นขึ้นมา ทั้งๆ ที่เรื่องนั้น ไม่ทราบมันหายไปไหนแล้ว นี่ก็คือเงาของจิต หลอกจิต จนเป็นตนเป็นตัวขึ้นมา เป็นอะไร ก็ตัวโกรธ ตัวโลภ ตัวทุกข์ ตัวร้อน ตัวบ้า ขึ้นมาจาก “เงา” นั้นแล จะเป็นตัวมรรค ตัวผล มาจากไหนกัน มรรคผลแบบนี้มีเคลื่อน โลก จนจะหาทางไปไม่ได้โน่น

เพราะฉะนั้น การพิจารณาอาการของจิต จึงเป็นเรื่องสำคัญ ที่ปัญญาจะต้อง สอดแทรกตามให้ทัน เมื่อสติปัญญาตามทันแล้ว จิตคิดปรุงเรื่องอะไรก็ทราบว่าเป็นจิต ซึ่งกำลังจะออกไปวาดภาพหลอกตัวเอง กำลังจะไปสำคัญมั่นหมายกับ รูป เสียง กลิ่น รส นานาชนิด ใจก็รู้ทัน เมื่อรู้ทัน อารมณ์นั้นก็ดับไปทันที ไม่เกิดเป็นตนเป็นตัว เป็นรูปเป็นร่าง เป็นเรื่องเป็นราวอะไรขึ้นมา เพราะสติปัญญาทันมันเรื่องก็สงบไป

สุดท้ายก็มาเห็นโทษซึ่งเกิดมาจากจิตนี้เป็นต้นเหตุโดยถ่ายเดียว ไม่ได้ไปตำหนิต ชม รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสอะไรทั้งสิ้น ใจย้อนมาเห็นโทษที่เกิดขึ้นภายในจิตนี้ ที่ ไปหลอกตัวเองว่า “น่าชมบ้าง น่าตำหนิบ้าง น่าดีใจ น่าเสียใจบ้าง” ว่ามันเกิดขึ้นจากจิต ทั้งนั้น จิตนี้เป็นตัวขี้โกง ตัวมายา ตัวหลอกหลวงมากที่สุด ถ้าตามเรียนตามดูด้วยจิตต ภาวนา จะทราบเรื่องดี เรื่องชั่ว ต่างๆ ของจิตได้ดี จนอยู่ในเงื้อมมือเราหนีไม่พ้นแน่นอน

นี่แหละ วิธีพิจารณา “จิต” พิจารณาอย่างนี้

สุดท้ายสิ่งเหล่านั้นก็ไม่มี ความหมาย ไม่มีอะไรสำคัญ มันสำคัญอยู่ที่จิตตัวหลอก หลวงนี่เท่านั้น จึงต้องพิจารณาตัวหลอกนี้ให้ทันกลมารยาของมัน ด้วยสติปัญญา

การกำหนดต้องทำเหมือนจิตดวงนี้เป็นนักโทษทีเดียว ไปไหนต้องถูกควบคุมด้วย สติปัญญา จะคิดปรุงเรื่องอะไรขึ้นมา สติปัญญาต้องควบคุมให้ทันกับเหตุการณ์ อาการ นั้นๆ ก็ดับไปเรื่อยๆ หนัก เบา ใจก็รู้อย่างชัดเจนว่า “ตัวจิตนี้แล เป็นตัวนักโทษ” ไม่ใช่สิ่ง อื่นใดทั้งนั้น

รูป ไม่ใช่โทษ และไม่ใช่สิ่งที่ให้คุณ ไม่ใช่สิ่งที่ให้โทษ เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ไม่ใช่ผู้ให้โทษ ไม่ใช่ผู้ให้คุณ เพราะไม่ใช่ตัวโทษ ไม่ใช่ตัวคุณ จิตนี้เท่านั้นเป็นผู้ไปปรุง เป็น ผู้ไปแต่ง ไปหลอกหลวงตัวเองให้เกิดความดีใจ เสียใจ ให้เกิดความสุข ความทุกข์ขึ้นมา ด้วยอำนาจแห่งอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากใจนี้เท่านั้น สติปัญญาเห็นแจ้งเข้าไปโดยลำดับๆ แล้วก็ย้อนเข้ามาเห็นโทษของใจโดยถ่ายเดียว ไม่ตำหนิตชมสิ่งอื่นๆ ดังที่เคยเป็นมาอีกแล้ว สติปัญญาจดจ่ออยู่กับจิตที่กำลังเป็นนักโทษอย่างเดียว ไม่นานเกินกาล ต้องจับตัวนักโทษ คือ จิตได้ และหายห่วงโดยประการทั้งปวง

อ้าว จะคิดปรุงเรื่องอะไรขึ้นมาก็ตาม นั่นเป็นเรื่องของใจที่ว่า ปรุงเสีย ปรุงข้าง มัน เป็น “สังขาร” ออกไปหลอกตัวเองทั้งหมด สติปัญญาที่รู้ทันทุกระยะ ที่นี่กระแสแห่ง “วิญญู” นับวันเวลาแคบเข้ามา สุดท้ายก็จับตัวนักโทษได้ แต่ยังไม่โทษมันไม่ได้ กำลังอยู่ในขั้นวินิจฉัยใคร่ครวญเพื่อโทษของมัน จนกว่าจะมีหลักฐานเหตุผลเป็นที่แน่นอน จึงจะลงโทษประหารมันได้ตามกระบิล “ธรรมาภิสมัย” นี่ถึงขั้นของสติปัญญาอันสำคัญแล้ว

ที่แรก อาศัยธาตุขันธ์เป็นที่พิจารณาชกฟอกจิตใจด้วยธาตุ ด้วยขันธ์ เป็นหินลับ สติปัญญา ชกฟอกจิตใจด้วยรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เป็นหินลับปัญญา และ ชกฟอกจิตใจโดยเฉพาะ ด้วย “สติปัญญาอัตโนมัติ” ขั้นนี้ตามต่อกันเฉพาะจิตอย่างเดียว ไม่ออกไปเรื่องรูป เสียง กลิ่น รส เพราะรู้เรื่องราว และปล่อยวางหมดแล้ว ว่านั่นไม่ใช่ตัว เหตุตัวผล ไม่ใช่ตัวสำคัญยิ่งไปกว่าจิตดวงนี้ที่เป็นตัวการสำคัญมาก เป็นนักโทษที่ลือนามในวง “วิญญู” นักก่อกรรม นักยุ่งเหยิง วุ่นวายตัวเองอยู่ที่นี้แห่งเดียว

สติปัญญาค้นเข้ามา แล้วจดจ้องที่ตรงนั้น ไปที่ไหนก็มีแต่จิตดวงนี้แหละเป็นผู้ก่อ โทษขึ้นมา คอยดูแต่นักโทษคนนี้จะแสดงตัวอะไรออกมา นอกจากจะระวังนักโทษตัวนี้จะแสดงตัวอะไรออกมาแล้ว ยังต้องมีปัญญาสอดแทรกเข้าไปว่า “อะไรเป็นเครื่องเสียมสอน อะไรเป็นฉากหน้าฉากหลัง ของนักโทษนี้ จึงต้องทำโทษ ทุจริตอยู่ตลอดเวลา คิดปรุงแต่เรื่องราวหลอกหลวงอยู่ไม่ขาดวรรคขาดตอน เป็นเพราะอะไร

สติปัญญาชุดค้นเข้าไปที่ตรงนั้น ไม่เพียงแต่จะตะครุบ หรือตีต้อน เฉพาะอาการ ของมันที่แสดงออกมาเท่านั้น ยังค้นเข้าไปในรวงรังของมันอีก มีอะไรเป็นเครื่องผลักดันอยู่ ภายใน? ตัวการสำคัญคืออะไร? ต้องมีสาเหตุ ถ้าไม่มีสาเหตุ ไม่มีปัจจัย เป็นเครื่องหนุน ให้จิตแสดงออกมา จิตจะออกมาเฉย ๆ ไม่ได้

ถ้าแสดงอาการออกมาเฉย ๆ ก็ต้องเป็นขันธ์ล้วน ๆ แต่ที่มันไม่เฉย ๆ นี่ จิตแสดง อาการอะไรออกมา? ปรุงเรื่องอะไรออกมา มันทำให้เกิดความดีใจ เสียใจ ทั้งนั้น แสดงว่า มันไม่ใช่อาการออกมาเฉย ๆ มันมีเหตุมีปัจจัยพาให้ออก ให้เป็นเหตุเป็นผล เป็นสุข เป็น ทุกข์ ได้จริง ๆ ในเมื่อหลงมัน

ค้นเข้าไป ขณะนี้เราเห็นจิตเป็นนักโทษแล้ว เราต้องพิจารณาปล่อยวางสิ่งภายนอก ทั้งหมด ภาชนะน้อยลงไป น้อยลงไป มีแต่เรื่องจิตกับเรื่องความปรุง ความสำคัญมันหมายถึง เกิดขึ้นจากจิตโดยถ่ายเดียวเท่านั้น สติปัญญาหมุนตัว ๆ อยู่ในนั้น สุดท้ายก็รู้ว่ามีอะไรเป็น สาเหตุที่ให้จิตคิดปรุงขึ้นมา ให้เกิดความรัก ความชัง ความโกรธ ความเกลียด เมื่อมีอะไร มาปรากฏใจก็รู้อันนั้น พอรู้อันนั้นแล้ว “จอมสมมุติ” ที่กลมกลืนกันกับจิตก็สลายไป ที่นี่

ทำลาย “วิภูษะ” ได้แล้วด้วยสติปัญญา จิตก็หมดโทษ กลายเป็นจิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ ขึ้นมา เมื่อปัญหา “วิภูษักร” ลึ้นสุดลงแล้ว จะดำเนินโทษจิตไม่ได้แล้ว ที่ดำเนินได้เพราะโทษยังมีอยู่ในจิต มันซ่อนอยู่ในจิต เหมือนกับโจรผู้ร้ายหรือข้าศึกเข้าไปหลบซ่อนอยู่ในอุโมงค์ใด ต้องทำลายอุโมงค์นั้นด้วย จะสงวนอุโมงค์เอาไว้ เพราะความเสียดายนั้นไม่ได้

“อวิชา” นี้เป็นจอมแห่งไตรภพที่เข้าไปแทรกอยู่ในจิต ฉะนั้นจะต้องพิจารณาทำลายลงให้หมด ถ้าจิตไม่เป็นของจริงแล้วจิตจะสลายไปพร้อม “อวิชา” สลายตัว ถ้าเป็นของจริงตามธรรมชาติแล้ว จิตนั้นจะกลายเป็นจิต “บริสุทธิ์” ขึ้นมา เป็นของประเสริฐขึ้นมา เพราะสิ่งที่จอมปลอมทั้งหลายได้หลุดลอยไปแล้วด้วยสติปัญญา

เมื่อสิ่งจอมปลอมอันเป็นสนิมเกาะแน่นอยู่ภายในจิต ได้สลายตัวลงไปด้วยอำนาจของสติปัญญาแล้ว “จิตดวงนั้นแล เป็นธรรมแท้” จะเรียกว่า “จิตแท้” “ธรรมแท้” ก็ไม่ขัดกัน เพราะหมดเรื่องที่จะมาคอยขัด ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสแล้วจะเรียกว่า “รสแห่งธรรม ชำระซึ่งรสทั้งปวง” ก็ได้ ๑๐๐% เมื่อจิตเป็นธรรมล้วน ๆ แล้ว ย่อมมีความ “อิมพอ” กับสิ่งทั้งหลาย ไม่เกี่ยวข้องกันอะไรทั้งสิ้นแล้ว เป็น “เอกจิต เอกธรรม” มีอันเดียวเท่านั้น ธรรมแท้มีอันเดียว จิตเป็นธรรม ธรรมเป็นจิต พุดได้เท่านั้น

ขอให้ทุกท่านนำไปพิจารณา นี่แหละหลักความจริงของศาสนธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมาตั้งแต่ต้น จนถึงวาระสุดท้ายแห่งการปรินิพพาน ความบริสุทธิ์ของพระจิตเป็นธรรมที่ซาบซึ้ง ทรงรู้ทรงเห็นมาอย่างเต็มพระทัย แล้วทรงประกาศธรรมนั้นสอนโลก ด้วยพระเมตตาอย่างเต็มพระทัยเรื่อยมาจนถึงสมัยปัจจุบัน

ศาสนธรรมนั้น จะเรียกว่า “พระเมตตาธรรมของพระพุทธเจ้า” ก็ไม่น่าจะผิด เพราะทรงสั่งสอนโลกด้วยพระเมตตาจริง ๆ เมื่อพวกเรานำธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนนี้ไปประพฤติปฏิบัติอย่างถึงใจแล้ว จะได้เห็นสิ่งที่ไม่เคยเห็น สิ่งที่ไม่เคยรู้ ซึ่งมีอยู่ภายในใจนี้ โดยลำดับ ๆ จนเต็มภูมิของการปฏิบัติ และรู้อย่างเต็มภูมิ พันทุกข้ออย่างเต็มใจ ไม่มีอะไรเป็นเครื่องเกาะเกี่ยว เรียกว่า “ล้างป่าช้า” คือ ความเกิด ตายของจิตของกายโดยสิ้นเชิง หายห่าง!

เมื่อถึงขั้นนี้แล้วก็ไม่ทราบจะพูดอะไรต่อไปอีก เพราะหมดสติปัญญาจะพูดต่อไปได้อีก ท่านนักปฏิบัติก็กรุณาปฏิบัติฝึกหัดคิดค้นธรรมทั้งหลายจนหมดสติปัญญา เหมือนผู้แสดงที่จนตรอกนี้ แม้งไถ่สนงก็จะขอชม และอนุโมทนาด้วยอย่างถึงใจ เอวังฯ

